

Az ismétlésről a fordítási univerzálék tükrében

Lexikai ismétlés-eltolódások a magyar–angol fordításban*

1. Bevezető. – A kutatások tanúsága szerint a fordítási szöveg valahogy „más”, mint a többi, nem fordítás eredményeként keletkezett szöveg. Egyesek szerint ez a másság elsősorban szövegszinten mutatható ki (pl. KLAUDY 1987, 2006; TOURY 1986). A következőkben ezt a másságot írjuk le a szövegszerűség DE BEAU-GRANDE és DRESSLER (1981) által azonosított hét ismérve (kohézió, koherencia, szándékolttság, elfogadhatóság, hírérték, helyzetszerűség, intertextualitás) közül a kohézió, azon belül a lexikai ismétlés szempontjából.

ENKVIST meghatározása szerint „a kohézió a szöveg felszínén található explicit [grammatikailag leírható] kapcsolóelemeket magába foglaló terminus” (1990: 14). A fordítástudományon belül a kohéziós vizsgálatok célja elsősorban az ún. „kohéziós eltolódások” (BLUM-KULKA 1986: 21) feltérképezése különböző nyelvpárok esetében. Kohéziós eltolódáson azt a jelenséget értik, amikor egy, a forrásnyelvi szövegben jelen levő kohéziós eszközt a fordító kihagyja, vagy másik típusú eszközzel helyettesíti. Az eltolódások jellege és eloszlása nyelvenként, regiszterenként, illetve szövegtípusonként változhat. SHLESINGER (1995: 196) különbséget tesz az eltolódások között attól függően, hogy mi váltja ki ezeket a szövegben. A kohéziós eltolódásokat okozhatják 1. nyelv-specifikus (stílusbeli) preferenciák, 2. a szövegtípusra jellemző normák és/vagy 3. a fordítási univerzálénak tartott explicitségre való törekvés. Ez utóbbi jelenség a lexikai ismétlés szempontjából több kérdést is felvet a fordításban, mivel ütközhet egy másik – az ismétlések minőségével kapcsolatos – fordítási univerzáléval, miszerint a fordítások általában kevesebb szó szerinti ismétlést tartalmaznak, mint az eredetileg az adott nyelven született szövegek (BAKER 1993).

A következőkben a lexikai ismétlés különféle fajtáit és a szövegmondatokat összekötő ismétléskapcsolatok kombinációit vizsgáljuk meg egy magyar forrásnyelvi és angol célnyelvi, írott sajtószövegeket tartalmazó párhuzamos korpuszban. A vizsgálat célja, hogy következtetéseket vonhassunk le a magyar és az angol nyelvpár esetében a fordítás során esetlegesen keletkező ismétlés-eltolódások jellegét és mennyiségét illetően – különös tekintettel az ismétlés és egyes fordítási univerzálé-

* Hálás vagyok tanulmányom ismeretlen lektorának hasznos és értékes megjegyzéseiért, tanácsaiért.

lénak tartott jelenségek fényében –, valamint a lexikai ismétlés eredeti és fordítási szövegalkotásban betöltött szerepére vonatkozóan.

2. A lexikai ismétlés. – A) Ellentmondásos megítélés. – A lexikai ismétlés megítélése igen ellentmondásos a nyelvhasználatban. Míg a magyar és a svéd nyelvben például a gyakori szóismétlés általában nem kívánatos jelenség (ENGLUND DIMITROVA 2005: 195), a kutatások azt mutatják, hogy az arab, héber és a görög nyelvtől nem áll távol a használata (BAKER 1992). Fordítás során ezért problémát jelenthet az ismétlések célnyelvi megfeleltetése, és a fordítónak szüksége lehet iránymutatásra.

Ellentmondásos megítélésén túl az ismétlés tanulmányozása azért is fontos, mert a kohéziós eszközök többségét a szövegalkotó nem tudatosan használja még az anyanyelvén sem. Különösen igaz ez grammatikai elemek ismétlődése esetében, ahol a grammatikai helyesség érdekében a szöveg írójának gyakran nincs más választása. A lexikai ismétlés is sokszor elkerülhetetlen, ha az író/beszélő egy adott témát fejt ki a szövegen/szövegrészen belül. GREEN és MORGAN (1981) szerint például az ismétlés a témakidolgozás automatikus velejáróra, s így valójában a koherencia „tünete” és nem kiváltója.

A kohézió, s azon belül a lexikai kohézió/ismétlés koherenciára gyakorolt hatásának megítélése körül is sok a kérdés a szakirodalomban. ENKVIST (1990: 14) meghatározása szerint „a koherencia a szövegnek azon minősége, amely lehetővé teszi, hogy a szöveg megfeleljen egy konzisztens világképnek, s ezáltal összefoglalhatóvá és értelmezhetővé váljon” (ford.: K. K.). Néhányan úgy tartják, hogy ahhoz, hogy a szöveg koherens legyen, többek között kohézívnek is kell lennie (HALLIDAY 1985). Mások szerint a kohézió szükséges, de nem elégséges feltétele a koherenciának: segíti a szöveg mögött rejlő szemantikai relációk megértését (DE BEAUGRANDE–DRESSLER 1981; HALLIDAY–HASAN 1976, 1989; HALLIDAY–MATTHIESSEN 2004; HATCH 1992). Vannak, akik még tovább mennek, és azt állítják, hogy a kohézió tulajdonképpen nem feltétlenül szükséges és nem is elégséges feltétele a koherenciának (BROWN–YULE 1983; COOK 1989; HOEY 1991; SANDERS–SPOOREN–NOORDMAN 1992; THOMPSON 1994; TYLER 1995).

A vitát a témában született empirikus kutatások némiképp tisztázzák. A szövegelemzések azt mutatják, hogy – egyéb tényezők mellett – a kohéziónak jelentős a szerepe a koherencia megteremtésében. Fontos kiemelni azonban azt, hogy nem a kohéziós eszközök száma, hanem inkább kombinációik minősége és természete, a hálók és láncok, amiket alkotnak a szövegben, illetve ezen hálók és láncok interakciója az, ami leginkább befolyásolja a globális szövegminőséget, a koherenciát (HALLIDAY 1985; HALLIDAY–HASAN 1989; HASAN 1984; HOEY 1991; KÁROLY 2002; MYERS 1991; REYNOLDS 1995; TYLER 1995). A globális szövegminőség és a lokális kohézió (pl. az ismétlés) szisztematikus vizsgálatára az eddigi kohéziós eleméletek közül HOEY (1991) ismétlésmodellje nyújt lehetőséget (l. 2. B) rész).

Ezen eredmények birtokában nem kérdés, hogy mivel a fordítás során is a fordító elsődleges célja koherens (célnyelvi) szöveg létrehozása, a fordításokra vonatkozó vizsgálódásaink egyik fontos területe kell legyen a kohézió. Az igazi kérdés inkább az, hogy a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek kohéziós elemzése és az így

kapott eredmények hogyan segíthetik a fordítói munkát és a fordítóképzést, különös tekintettel arra a fent említett tényre, hogy a kohéziós eszközök használata többnyire nem tudatos. Erre a kérdésre az eredmények tárgyalása során még visszatérünk.

B) A lexikai kohézió vizsgálatának elméleti háttere. – A grammatikai elemek által teremtett kohézióval szemben a lexikai kohéziót a szöveg lexikai egységei közötti különféle relációk hozzák létre. A lexikai kohéziót alkotó szövegösszetartó elemek leírására többen is vállalkoztak, különösen az angol nyelv vonatkozásában (pl. GUTWINSKI 1976; HALLIDAY–HASAN 1976; HASAN 1984; HOEY 1991). A lexikai elemek önmagukban nem teremtenek kohéziót, csak akkor, ha kapcsolatba lépnek más elemekkel. Egy lexikai elem jelentése a más elemekkel létesített kapcsolataitól függ a szövegben. SNELL-HORNBY (1988: 69) szerint a szöveg elemzése, illetve értelmezése során a fordító feladata a lexikai elemek közti kapcsolatok hálójának feltérképezése, mivel egy elem fontosságát annak a szövegben betöltött relevanciája és funkciója határozza meg.

E tanulmányban ezért a fordítások elemzésére HOEY 1991-ben kidolgozott ismétlés-modelljét használjuk fel. A modell a szövegfelszínen található kohéziós eszközökre épül, célja a szöveg makropropozícióinak azonosítása. HOEY a különféle lexikai kapcsolatokat a lexikai ismétlődések különböző típusainak fogja fel. A lexikai ismétlések rendszerének vizsgálata alapján a szövegben kimutathatók az egyes mondatok közötti kapcsolódások, amelyek szövegszinten kifinomult szerkezetet/mintázatot alkotnak. HOEY felfogásában azok a mondatok, amelyeket legalább három ismétlés kapcsol össze, szignifikánsan kötődnek egymáshoz és fontos szerepet töltenek be a szöveg mondanivalójának kifejtésében.

HOEY modelljének segítségével meghatározhatók a szöveg ún. „centrális” (a makropropozíciókat tartalmazó) és „marginális” (mellékes) mondatai. Ez utóbbiak nem járulnak hozzá közvetlenül a fő téma kifejtéséhez, és így a kihagyásuk által nem sérül a szöveg globális jelentése. A centrális mondatok ezzel szemben közvetlenül járulnak hozzá a gondolatmenet kifejtéséhez, ezekben bontakozik ki a fő téma. Ezekből a mondatokból áll össze a szöveg makropropozicionális tartalma. HOEY azt állítja, hogy a marginális mondatok elhagyásával, valamint a centrális mondatok megfelelő módon történő összekapcsolásával létrehozhatjuk a szöveg rövid összefoglalását („summary”-jét) –, amelyben kifejeződik a szöveg lényege, vagyis globális jelentése.

HOEY rendszerének egyik központi terminusa angolul a „link” (kapcsolat) szó, másik kulcseleme a „bond” (kötelék) szó. Két kapcsolódó lexikai elem ún. *ismétléskapcsolatot* alkot, azok a mondatok pedig, amelyek között három vagy annál több ismétléskapcsolat van, ún. *ismétléskötéléket* alkotnak. Fontos kiemelni azt, hogy kötelék – HALIDAY és HASAN (1976) kohéziós „kötés” fogalmához hasonlóan – nemcsak egymást követő, hanem egymástól távol eső mondatok között is létrejöhet. A szöveget alkotó mondatok közötti kötelékek rendszere, hálójá pedig tükrözi a szöveg egészének szerkezetét, ismétlésmintázatát.

HOEY a lexikai ismétléskapcsolatok két fő csoportját különíti el: magát a lexikai ismétlést (egyszerű és komplex), valamint a parafrázist (egyszerű és komplex) (1. táblázat).

1. táblázat

Az ismétlés típusai HOEY (1991) taxonómiájában

Az ismétlés típusai		Példák	
Lexikai ismétlés	• egyszerű (EI)	<i>medve–medvék</i>	
	• komplex (KI)	<i>ital–iszik</i> (főnév–ige)	
Parafrázis	• egyszerű (EP)	<i>kivált–okoz</i>	
	• komplex (KP)	antonima	<i>meleg–hideg</i>
		kapcsolatháromszög	<i>író–szerző–írás</i>
egyéb	főlérendelés (pl. <i>biológusok–tudósok</i>), koreferencia (pl. <i>Augustus–császár</i>)		

Az elemzés módszerét az (1) példa szemlélteti. Az elemzés megvizsgálja minden mondat ismétléskapcsolatait a szöveg minden más mondatával. A példában a vonalak a szöveg első mondatának ismétléskapcsolatait jelölik, és a mondatok végén szerepel az első mondat és az adott mondat összes ismétléskapcsolatának száma. Vastag betűk jelzik az ismételt elemeket. A három vagy annál több ismétléskapcsolattal rendelkező mondatpárok (1–2., 1–4., 1–5.) ismétléskötéléket alkotnak. A példa első sorában zárójelben megadott értékek közül az első szám a mondat hátramutatató kötelekeinek számát mutatja (jelen esetben ez 0, mivel a szöveg első mondatáról van szó), a második szám pedig (itt 3) az előremutatató kötelekeket.

Az elemzés kiindulási pontja az a feltevés, hogy mivel a fordító célja a szöveg globális jelentésének közvetítése (NEUBERT–SHREVE 1992: 139), jó fordítás esetében a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg makropropozicionális tartalma (lényegi gondolatai, amelyek körül az ismétlések sűrűsödnek) meg kell, hogy egyezzen. Ideális esetben tehát a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg ismétléshálója (mátrixa) megegyezik. Eltérő mátrix viszont eltérő makropropozicionális tartalomra utal, ami azt jelenti, hogy a két szövegnek más a globális jelentése (tehát nem megfelelő a fordítás). Fontos azonban megjegyezni azt is, hogy a lexikai kohéziós láncok vagy hálók egy az egyben történő „átültetése” a célnyelvbe nehéz – ha egyáltalán lehetséges vagy kívánatos – feladat. A szavak jelentéstartalma ugyanis eltérhet a különböző nyelvekben, így a fordítók gyakran kényszerülnek más szavak (pl. szinonimák vagy hiponimák) alkalmazására, melynek eredményeként módosul a kohéziós lánc/háló és kohéziós eltolódás jön létre (BAKER 1992: 206). Eltolódást okozhat – célnyelvi megfelelő hiányában – az idiómák, reáliák és a szakterminusok fordítása is. Az ilyen lexikai egységeket a fordító általában kihagyja, vagy más célnyelvi szót keres a helyükre, vagy körülírással fordítja le (KLAUDY 2003). A következőkben ezt az összetett problematikát vizsgáljuk meg részletesen, a magyarról angolra fordítás esetében.

(1)

Ismétléskapcsolatok: az 1. mondat ismétléskapcsolatai (– ; 3)

1 A drug known to produce violent reactions in humans has been used for sedating grizzly bears <i>Ursus arctos</i> in Montana, USA, according to a report in <i>The New York Times</i>.   2 After one bear, known to be a peaceable animal, killed and ate a camper in an unprovoked attack, scientists discovered it had been tranquillized 11 times with phencyclidine, or 'angel dust', which causes hallucinations and sometimes gives the user an irrational feeling of destructive power. (4 ismétléskapcsolat)   3 Many wild bears have become 'garbage junkies', feeding from dumps around human developments. (2 ismétléskapcsolat)   4 To avoid potentially dangerous clashes between them and humans, scientists are trying to rehabilitate the animals by drugging them and releasing them in uninhabited areas. (4 ismétléskapcsolat)   5 Although some biologists deny that the mind-altering drug was responsible for uncharacteristic behaviour of this particular bear, no research has been done into the effects of giving grizzly bears or other mammals repeated doses of phencyclidine. (4 ismétléskapcsolat)

3. Kutatási kérdések, hipotézisek. – A vizsgálat az alábbi kérdésekre keres választ. 1. Azonosítható-e kohéziós eltolódás a magyarról angolra fordításban a lexikai ismétlés a) gyakorisága, b) minősége, valamint c) kombinációi (vagyis az ismétléskötélékek mintázata) tekintetében? – 2. Mi a lexikai ismétlés szerepe az eredeti és a fordítási szövegalkotásban?

A témában rendelkezésre álló kutatási eredmények alapján megfogalmazhatók bizonyos hipotézisek a fenti kérdésekre vonatkozóan. BAKER (1992) és KLAUDY (2003) elemzése azt mutatják, hogy a szöveg lexikai mintázata nem mindig „ültethető át” egy az egyben a célnyelvbe, ezért a fordításban kohéziós eltolódás keletkezik. A kohéziós eltolódások egy része bizonyos, fordítási univerzáléknak tekintett jelenségekre vezethető vissza. Az egyik ilyen univerzálé szerint a fordítók explicit-ségre való törekvése miatt – a nyelvi kohéziós normáktól és a nyelvek közötti strukturális különbségektől függetlenül – a forrásnyelvi szöveghez képest a célnyelvi szövegben megnövekszik a kohéziós eszközök száma (BAKER 1992: 212). Az explicitáció olyan fordítási művelet, amely során a forrásnyelvben még implicit módon jelen levő információ a célnyelvi szövegbe explicit módon kerül bele (VINAY–DARBELNET 1958, 1995). Ennek következtében több lexikai ismétlés várható az angol célnyelvi szövegekben, mint a magyar eredetiekben. Érdekes azonban, hogy a magyar és az angol nyelv vonatkozásában végzett korábbi ismétléselemzések (pl. KLAUDY–KÁROLY 2000, 2002) nem igazolnak ilyen növekedést.

Egy másik – az ismétlések minőségére vonatkozó – fordítási univerzálé szerint ugyanakkor a fordítás mindig kevesebb szó szerinti ismétlést tartalmaz, mint az eredetileg azon a nyelven született szövegek (BAKER 1993). Ezért a célnyelvi szövegben várhatóan csökken az egyszerű ismétlés. Ami a lexikai ismétlés szövegbeli mintázatának alakulását illeti, a kutatások eredményei alapján (KLAUDY–KÁROLY 2000) kohéziós eltolódás várhatóan a lexikai ismétlések kombinációiban érhető tetten.

4. Módszerek. – **A) A korpusz.** – A vizsgált párhuzamos korpusz a *Budapest Analyses* című internetes újság politikai és gazdasági témájú, elemző jellegű cikkeinek bevezető bekezdéseit tartalmazza magyar és angol nyelven. Azért erre a műfajra esett a választás, mert ezek a szövegek kellőképp „semlegesek”, közérthetőek ahhoz, hogy az ismétléshasználatot ne befolyásolja bennük más (pl. stilisztikai) szempont: például a szépirodalmi szövegek sajátos nyelvhasználata, vagy az erősen formális (pl. tudományos vagy jogi) szövegek szakterminológiája. Az elemzéshez a szövegek bevezető bekezdéseit választottuk, mert ezek kiemelkedően fontos diskurzusfunkciót töltenek be: megjelölik a témát és összefoglalják a cikk fő mondanivalóját (makropropozicionális tartalmát). A jelen vizsgálat szempontjából ez különösen lényeges, mivel lehetővé teszi a forrásnyelvi (magyar) és a célnyelvi (angol) bevezetők globális jelentése (a makropropozicionális tartalom) azonosságának vagy különbözőségének összehasonlítását. A korpusz 40 szövegből és két, egy 20 magyar forrásnyelvi és egy 20 angol célnyelvi szöveget tartalmazó alkorpuszból, összesen 6323 szóból áll. A fordítások hivatásos fordítók munkái.

B) Az elemzés menete. – Az ismétléselemzést HOEY 1991-es ismétlésmodellje alapján végeztük el, megvizsgálva minden mondat ismétléskapcsolatait a szöveg minden más mondatával. A különféle lexikai ismétléskategóriák azonosítása során az elemzés alapegysége a „lexikai egység” (KÁROLY 2002: 97) volt, amely magába foglal minden 1. egyszerű egységet (pl. *ország, gazdaság, épít*; illetve összetett szót, pl. *sötétkamra, feketerigó*); 2. idiómát és 3. állandósult szókapcsolatot (pl. *Nemzeti Színház, Európai Unió*).

A manuális ismétléselemzést az adatok statisztikai elemzése követte. Az elemzés megbízhatósága érdekében kettős kódolást végeztünk: a szerző mellett egy másik elemző is kódolta a teljes korpuszt. A két kódoló eredményét összevetettük és kiszámoltuk az egyes ismétléstípusok kódolására vonatkozó megbízhatósági együtthatókat (Pearson product-moment korrelációk: egyszerű ismétlés [0,99], komplex ismétlés [0,98], egyszerű parafrázis [0,96], komplex parafrázis [0,90]). Mivel az értékek minden esetben 0,9 feletti, az elemzés megbízhatónak tekinthető.

A két alkorpuszban a csoportátlagok közötti különbségek összehasonlítására minden változó esetében kétmintás t-próbát végeztünk az SPSS programcsomag segítségével.

A lexikai ismétlés szövegszervező funkciójának alaposabb megértése érdekében a statisztikai elemzést az adatok kvalitatív elemzésével egészítettük ki. A lexikai ismétlések kombinációinak vizsgálatához ismétlésmátrixokban jelenítettük meg vizuálisan a szövegek ismétléskötelékek-mintázatát, vagyis azt, hogy pontosan mely mondatok alkotnak egymással ismétlésköteléket. Az 1. ábra a korpusz egyik szövegének ismétlésmátrixát mutatja példaként. A függőlegesen és átlósan elhelyezkedő számok a mondatok számát jelölik (a 0 a cím), a fekete kockák pedig a kötéleket alkotó mondatokat. A példában négy kötélek azonosítható: a forrásnyelvi szövegben a cím és az 1. mondat, valamint a cím és a 4. mondat között és az 1–2., valamint az 1–4. mondatok között; a célnyelvi szövegben a cím és az 1., 2. és a 4. mondat között és az 1. és a 2. mondat között. A szöveget az 1. függelékek tartalmazza.

1. ábra

A 06M magyar forrásnyelvi és angol célnyelvi szöveg ismétlésmátrixa
(kötelékek száma = 4)

		06M magyar			
	0				
1			1		
2				2	
3					3
4					4

		06M angol			
	0				
1			1		
2				2	
3					3
4					4

C) **Vizsgált változók.** – Az elemzés során az 1. táblázatban feltüntetett ismétléstípusokon túl számos egyéb, az ismétlések szövegszervező funkciójához kapcsolódó, származtatott változót is megvizsgáltunk:

- a) az összes ismétléskapcsolat száma (az egyszerű és komplex ismétlések, valamint az egyszerű és komplex parafrázisok száma összesen);
- b) ismétléskötelékek száma (három vagy annál több ismétléskapcsolaton keresztül összekapcsolódó mondatok száma; pl. az (1. példa 1–2., 1–4., 1–5. mondatai);
- c) szomszédos mondatok közötti kötelékek száma (pl. az 1–2. mondatok közötti kötelék);
- d) nem szomszédos mondatok közötti kötelékek száma (azon mondatok közötti kötelékek száma, amelyek között min. 1 másik mondat van; pl. az 1. példában az 1–4. és az 1–5. mondatok közötti kötelékek);
- e) kumulatív kötelékhossz (a köteléket alkotó mondatok közé eső mondatok száma, vagyis mondatban megadott távolsága összeadva; pl. az 1. példa 1–5. mondata között ez az érték 3);
- f) centrális mondatok száma (köteléket alkotó mondatok száma);
- g) marginális mondatok száma (köteléket nem alkotó mondatok száma).

5. Eredmények. – A) **A kvantitatív elemzés eredményei.** – A kvantitatív elemzés a lexikai ismétlések minőségét, gyakoriságát, valamint az ismétlésekből származtatott további változók mennyiségét vizsgálta: 1. a) és 1. b) kutatási kérdések). Az ismétléskapcsolatok, a kötelékek és az ezekre vonatkozó további változók (szomszédos mondatok közötti kötelékek, nem szomszédos mondatok közötti kötelékek, kumulatív kötelékhossz, centrális és marginális mondatok) átlagos gyakoriságát tekintve nincs jelentős mennyiségi eltérés a forrásnyelvi magyar és a célnyelvi angol szövegek között (2/a. táblázat).

2/a. táblázatAz ismétléskapcsolatok és a kötelékek átlagos gyakorisága¹

Változók		Szövegek száma	Átlag
Ismétléskapcsolatok:	magyar FNySz	20	37,50
	angol CNySz	20	36,90
Ismétléskötelékek:	magyar FNySz	20	5,80
	angol CNySz	20	5,75
Szomszédos mondatok közötti kötelékek:	magyar FNySz	20	1,85
	angol CNySz	20	1,95
Nem szomszédos mondatok közötti kötelékek:	magyar FNySz	20	3,95
	angol CNySz	20	3,80
Kumulatív kötelék hossz:	magyar FNySz	20	15,85
	angol CNySz	20	15,30
Centrális mondatok:	magyar FNySz	20	4,80
	angol CNySz	20	4,95
Marginális mondatok	magyar FNySz	20	2,40
	angol CNySz	20	2,25

A lexikai ismétlések típusait a 2/b. táblázat tartalmazza. A lexikai ismétlések típusainak minőségi vizsgálata is hasonlóságot mutat a két alkorpuszban, bár az eltérések itt már jelentősebbek, különösen az egyszerű (FNySz: 16,08 – CNySz: 21,10) és a komplex ismétlés (FNySz: 11,85 – CNySz: 8,85), valamint a komplex parafrázis (FNySz: 4,05 – CNySz: 2,80) kategóriákban. Az eddigi kutatások eredményeinek fényében különösen érdekes itt az egyszerű ismétlés megnövekedett száma a fordításokban (21,10 az angol fordításban, míg csak 16,08 a magyar forrásnyelvi szövegben). Ez ugyanis látszólag ellentmond annak a kutatás hipotézisei között említett fordítási univerzálénak, miszerint a fordításokban általában kevesebb az egyszerű ismétlés, mint az eredeti szövegekben.

2/b. táblázat

A különféle ismétléskapcsolatok átlagos gyakorisága

Változók		Szövegek száma	Átlag
Egyszerű ismétlés	magyar FNySz	20	16,80
	angol CNySz	20	21,10
Komplex ismétlés	magyar FNySz	20	11,85
	angol CNySz	20	8,85
Egyszerű parafrázis	magyar FNySz	20	4,80
	angol CNySz	20	4,15
Komplex parafrázis	magyar FNySz	20	4,05
	angol CNySz	20	2,80

¹ Rövidítések: FNySz = forrásnyelvi szöveg; CNySz = célnyelvi szöveg.

A 2–5. pontban felsorolt példák a különféle ismétléstípusokat illusztrálják a korpuszból vett konkrét példákon keresztül:

(2) egyszerű ismétlés:

11. FNYsz: *Magyarország* (cím) – *Magyarországon* (1. mondat)

11. CNYsz: *elections* [választások] (cím) – *elections* [választások] (1. mondat)

(3) komplex ismétlés:

8. FNYsz: *Magyarországot* (1. mondat) – *magyar* (7. mondat)

8. CNYsz: *introduce* [bevezet] (1. mondat) – *introduction* [bevezetés] (2. és 9. mondat)

(4) egyszerű parafrázis:

12. FNYsz: *elnök* (1. mondat) – *vezető* (2. mondat)

12. CNYsz: *president* [elnök] (1. mondat) – *leader* [vezető] (2. mondat)

(5) komplex parafrázis:

14. FNYsz: *Tőkés László* (5. mondat) – *püspök* (6. mondat)

14. CNYsz: *László Tőkés* (5. mondat) – *bishop* [püspök] (6. mondat)

A két alkorpusz csoportátlagai közötti különbség mértékének megállapítása céljából az adatokon kétmintás t-próbát végeztünk. A fenti látszólagos különbségek ellenére azonban a statisztikai elemzések nem mutattak szignifikáns különbséget egyik változó esetében sem a magyar és az angol szövegek között sem azok gyakorisága, sem azok minősége szempontjából (3. táblázat).

3. táblázat

A t-próbák eredménye (szignifikanciaszint: $**p < ,05$)

	t-próba				
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean difference	Std. Error difference
ismétléskapcsolatok	0,079	37,148	0,937	0,60	7,556
ismétléskötélékek	0,038	37,358	0,970	0,05	1,325
szomszédos mondatok közötti kötélek	-0,224	37,983	0,824	-0,10	0,446
nem szomszédos mondatok közötti kötélek	0,142	36,815	0,888	0,15	1,054
kumulatív kötélek	0,127	36,742	0,899	0,55	4,323
centrális mondatok	-0,184	37,879	0,855	-0,15	0,815
marginális mondatok	0,205	37,887	0,838	0,15	0,730
egyszerű ismétlés	-1,102	37,096	0,277	-4,30	3,900
komplex ismétlés	0,923	32,907	0,363	3,00	3,249
egyszerű parafrázis	0,429	37,624	0,671	0,65	1,516
komplex parafrázis	1,024	35,934	0,313	1,25	1,221

Ami tehát a lexikai ismétlés-eltolódásokat illeti a magyarról angolra fordítás során, a jelen korpusz tanúsága szerint bizonyos minőségi (az ismétlések típusára vonatkozó) eltolódások azonosíthatók, de ezek nem mutatnak szignifikáns eltérést a két alkorpusz között. Érdekes jelenség, hogy számos esetben az eltérések „kiegyenlítődnek”, vagyis más ismétléstípussal helyettesítődnek; így a számuk megmarad, csak minőségük változik. A 6. példa ezt a jelenséget illusztrálja:

<p>(6) A magyar katonai szerepvállalás
[...]
(8) Válaszként Franciaország
– Sárközy elnök fokozódó NATO
aktivitásának következményeképpen –
700 katonát küld Kelet-Afganisztánba,
ahonnan az USA ennyi katonát
áttelepíthet Kandahárba. [...]</p> | <p>The Hungarian military role
[...]
(8) In response, France – owing to
the enhanced NATO activities of
President Sarkozy – will send a 700-
member unit to East-Afghanistan
and thus the US can transfer
an equal number of soldiers
from this region to Kandahar. [...]</p> |
|---|---|

A forrásnyelvi szövegben (20M szöveg) levő *katonai* (cím) és *katonát* (8. mondat) szavak két különböző szóval, *military* (*katonai*) és *soldiers*-ként (*katonák*) szerepelnek az angol fordításban (20A szöveg), amely parafrázis az angolban, de ismétlés a magyarban. A fenti eredmények összhangban vannak azzal, amit SHLE-SINGER (1995) az angolról héberre történő tolmácsolás vizsgálata során talált: bár az ismétlések terén nagyfokú eltolódások jellemezték a tolmácsolt szöveget, a szövegbe betoldott és az abból kihagyott ismétlések száma közelítőleg kiegyenlítődött a forrásnyelvi szövegben található ismétlésekhez viszonyítva. Így, hatásukat tekintve, az ismétlés-eltolódások elhanyagolhatónak bizonyultak. KLAUDY és KÁROLY (2000) korábbi, a magyar–angol nyelvpár esetében végzett elemzése is hasonló tendenciát mutattak: a hivatásos fordítók által készített célnyelvi (angol) szövegekben az ismétléskapcsolatok és ismétléskötelékek száma nem tért el jelentősen a forrásnyelvi szövegben előforduló számoktól (míg a kezdő fordítóké igen).

B) A kvalitatív elemzés eredményei. – A kvalitatív elemzés célja a lexikai ismétlések kombinációinak (1. c) kutatási kérdés) és szövegalkotásban betöltött szerepének (2. kutatási kérdés) vizsgálata volt. A statisztikai elemzés után meglepő, hogy egyező ismétlésmátrixot a 20 szövegből csupán kettőnél (03M, 09M) találtunk. A fennmaradó 18 szöveg esetében eltért a célnyelvi szöveg mátrixa a forrásnyelvi szövegétől. HOEY elméletét alapul véve ez arra utal, hogy e szövegek makroprozicionális tartalma, s így globális jelentése eltérő lehet. Ez igencsak váratlan eredmény figyelembe véve azt a korábbiakban megfogalmazott állítást, miszerint a fordító célja a szöveg globális jelentésének közvetítése (NEUBERT–SHREVE 1992: 139). Különösen fontos ez olyan szövegek vagy szövegrészek esetében, amelyek diskurzusfunkciója annyira meghatározó, mint a bevezető bekezdéseké. A mátrixok közötti eltérések három változatban fordultak elő:

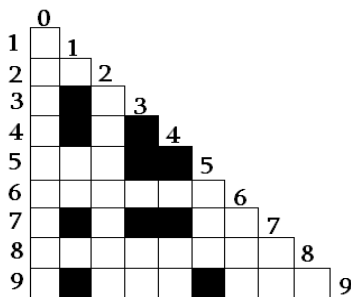
a) azonos számú kötelék, de nem ugyanazon mondatok között (pl. 1. ábra fent): 5 szöveg esetében (06M, 07M, 12M, 15H, 17H);

b) eltérő számú kötelek, és nem is ugyanazon mondatok között (pl. 2. ábra): 13 szöveg esetében (01M, 02M, 04M, 05M, 08M, 10M, 11M, 13M, 14M, 16M, 18M, 19M, 20M):

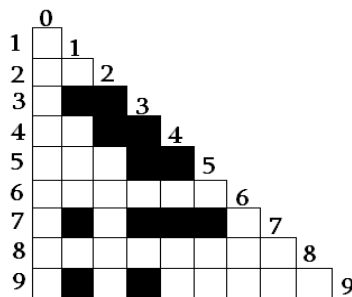
2. ábra

A 08M magyar forrásnyelvi szöveg ismétlésmátrixa (kötelekek száma: 10)
és angol fordításának ismétlésmátrixa (kötelekek száma: 12)

08M magyar

08M angol

c) eltérő számú centrális mondat (makropropozíció) (4. táblázat): 10 szöveg esetében (02M, 04M, 05M, 07M, 08M, 11M, 13M, 16M, 18M, 19M): ebből 5 szövegben fordult elő, hogy az ismétlések révén centrális mondat marginális mondatá alakult a magyarról angolra fordítás során; és 9 szövegben fordult elő, hogy marginális mondat centrális mondatá vált.

A 4. táblázatban szereplő szövegek közül a 13M és 13A kódszámú szövegek között található a centrális és marginális mondatok tekintetében a legmarkánsabb eltérés, vagyis az egyik legjelentősebb ún. makropropozicionális eltolódás. A 3. ábra szemlélteti a magyar forrásnyelvi (13M) és az angol célnyelvi (13A) szöveg ismétléshálója (centrális és marginális mondatai) közötti különbséget. Míg a magyar szövegben csupán 4 centrális mondatot „jelölnek ki” a lexikai ismétlések (1., 3., 5., 6. mondat), addig az angol fordításban további két mondat is centrális státuszt nyer a lexikai ismétlések révén, s benne így összesen 6 ilyen mondat szerepel (0., 1., 2., 3., 5., 6.). Csupán a 4. mondat az, amely a fordítás során megőrzi eredeti (marginális) státuszát. A fordítás ismétléshálója jóval sűrűbb mintázatot mutat. Az angol fordítás „mássága” ebből a szempontból abban rejlik, hogy makropropozicionális tartalma az ismétlések révén jelentősen mélyebbé válik, vagyis a fordításban az ismétlések következtében több információ kerül kiemelt/megjelölt helyzetbe. Ez összhangban áll a kutatás hipotéziseinek ismertetése során már említett fordítási univerzáléval, miszerint a fordítók explicitiségre való törekvése miatt a forrásnyelvi szöveghez képest a célnyelvi szövegben általában megnövekszik a kohéziós eszközök száma (BAKER 1992: 212). A jelen korpusz esetében ez különösen fontos megállapítás, mivel a bevezetőkből megjelenő információtartalom lexikai ismétléseken keresztül történő (tudatos vagy nem tudatos) „nyomatékosítása” révén könnyebbé válhat az olvasó számára a szöveg egészének feldolgozása.

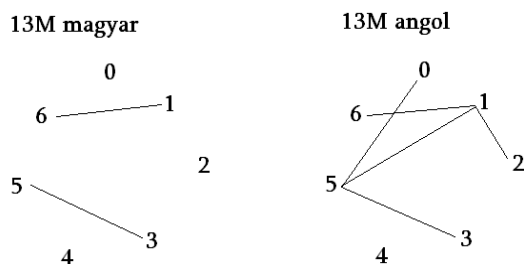
4. táblázat

Eltérő centrális mondatok a két alkorpuszban²

Szöveg	Mondat (m) státusza (centrális/marginális)
02M / 02A	centrális m3 ⇒ marginális
04M / 04A	centrális m6 ⇒ marginális
05M / 05A	marginális m5 ⇒ centrális
07M / 07A	marginális m1 ⇒ centrális
08M / 08A	marginális m2 ⇒ centrális
11M / 11A	centrális m0 ⇒ marginális centrális m1 ⇒ marginális
13M / 13A	marginális m0 ⇒ centrális marginális m2 ⇒ centrális
16M / 16A	centrális m4 ⇒ marginális
18M / 18A	marginális m6 ⇒ centrális
19M / 19A	marginális m2 ⇒ centrális marginális m4 ⇒ centrális marginális m5 ⇒ centrális

3. ábra

A 13M szöveg és fordításának ismétléshálója (centrális és marginális mondatai)

Fontos azonban megjegyezni, hogy a fenti tendencia ellenkezőjére is akad példa a korpuszban (pl. 02M–02A, 04M–04A, 11M–11A, 16M–16A szövegek), amikor a fordítás során az eredetileg centrális mondatok marginális státuszba szorulnak. A 11M–11A szövegek esetében (3. számú függelék) ez éppen a címet és első mondatot érinti, ami jelentős változást okozhat a szöveg globális jelentésében, ugyanis e két mondatnak kulcsszerepe van a szöveg egészének feldolgozhatósága szempontjából: a cím utal a szöveg témájára és fő gondolatára, az első mondat pedig, mint kiindulási pont, meghatározó az egész gondolatmenet, érveléssor felépítése szempontjából. A korábbi logika mentén gondolkozva, bizonyos, különösen a téma kifejtése szempontjából kulcsfontosságú lexikai egységek ismétlődése hiányában a szöveg veszíthet makroprozicionális tartalmából, amely feldolgozási nehézségeket idézhet elő az olvasó számára. Ennek a jelenségnek a tisztázása és empirikus tesztelése azonban még a jövő kutatásainak a feladata.

² Rövidítések: m = mondat; M = magyar forrásnyelvi szöveg; A = angol célnyelvi szöveg; m0 = cím.

A fenti eredmények is tanúsítják az ismétlés kulcsszerepét a szövegalkotásban és a szövegminőségben. Ezért a jövő fordítástudományi kutatásainak fontos feladata az is, hogy – műfajok és szövegtípusok szélesebb körében – azonosítsa azokat a nyelv-pár-specifikus fordítási stratégiákat, amelyek ismétlés-eltolódásokat okoznak és ezáltal a célnyelvi szövegek „másságához” vezethetnek. Mivel – a korábbiakban (2. A) rész) említett okok miatt – az ismétlés-használat gyakran nem tudatos döntés eredménye a szövegalkotás során, a fordítóképzésben sem lehet figyelmen kívül hagyni az ismétlés használata és fordítása körüli kérdéseket. A kutatási eredmények rávilágíthatnak a különféle nyelv- és nyelv-pár-specifikus ismétlés-használati preferenciákra, s ezáltal tudatosabbá tehetik a fordítói döntéseket és adekvátabbá, sikereesebbé a célnyelvi fordításokat.

6. Összegzés. – Összefoglalásul, a korpusz kvantitatív és kvalitatív elemzése alapján elmondható, hogy azonosíthatók lexikai ismétlés-eltolódások a célnyelvi (angol) szövegben a forrásnyelvi magyar szövegekhez képest mind a lexikai ismétlés gyakorisága, mind annak minősége tekintetében, de ezek statisztikailag nem szignifikánsak. Az ismétléskötelékek mintázata azonban jelentősen eltér a két alkorpuszban, amely – HOEY (1991) elméletét alapul véve – eltérő makrostruktúrához, s ezáltal makropropozicionális eltolódáshoz vezethet a célnyelvi szövegek túlnyomó többségében. A jövő kutatásainak fontos feladata e jelenség és a szöveg feldolgozhatósága közötti kapcsolat empirikus tesztelése és az így kapott eredmények hasznosítása a fordítóképzés korszerűsítésében.

A jelen kutatás eredményei alátámasztják az a feltevést, hogy az eredeti és a fordítási szövegalkotásban a lexikai ismétlés a szövegszervező funkciót nem a szöveg egyes lexikai elemeinek egyszerű összekapcsolása révén tölti be, hanem azok meghatározott kombinációin, hálóján keresztül. A szövegszintű fordítási stratégiák alaposabb megértéséhez ezért nem elegendő csupán a kohéziós eszközök mennyiségi vizsgálata a különböző nyelvek és nyelv-párok esetében, hanem szükség van ezen nyelvi eszközök és a globális makrostruktúra egészének, a szövegminőségnek – a szövegalapú és az olvasói megítélésen keresztüli – együttes elemzésére.

1. számú függelék: A 06M kódszámú szöveg

(0) Oroszország mozgásterének beszűkülése a „közel-külföldön” és az európai érdekek

(1) Elsősorban az Egyesült Államoknak a posztszovjet térségben megnövekedett aktivitása következtében látványossá vált Oroszország geostratégiai értelemben vett mozgásterének a beszűkülése.

(2) Vlagyimir Putyin színre lépésével ugyan Oroszország a korábbinál hatékonyabban igyekezett érvényesíteni érdekeit közvetlen külpolitikai környezetében, de ehhez a helyzethez alkalmazkodva ismét keményebbé vált Amerika Oroszország-politikája is.

(3) Első mandátuma kezdetén George W. Bush Bagdad mellett Moszkvát és Pekinget tekintette hazája potenciális ellenfelének, s a 2001. szeptember 11-e után, a terrorizmus-ellenes együttműködés jegyében tett kitérőt követően most visszatérni látszik ehhez az irányvonalhoz.

(4) Délről és nyugatról egyaránt folyik Oroszország mozgásterének szűkítése, ami a kijevi „narancsos forradalom” után vált igazán komollyá.

2. számú függelék: A 06M–06A és 08M–08A szövegek

06M

(0) Oroszország mozgásterének beszűkülése a „közel-külföldön” és az európai érdek

(1) Elsősorban az Egyesült Államoknak a posztszovjet térségben megnövekedett aktivitása következtében látványossá vált Oroszország geostratégiai értelemben vett mozgásterének a beszűkülése.

(2) Vlagyimir Putyin színre lépésével ugyan Oroszország a korábbiánál hatékonyabban igyekezett érvényesíteni érdekeit közvetlen külpolitikai környezetében, de ehhez a helyzethez alkalmazkodva ismét keményebbé vált Amerika Oroszország-politikája is.

(3) Első mandátuma kezdetén George W. Bush Bagdad mellett Moszkvát és Pekinget tekintette hazája potenciális ellenfelének, s a 2001. szeptember 11-e után, a terrorizmus-ellenes együttműködés jegyében tett kitérőt követően most visszatérni látszik ehhez az irányvonalhoz.

(4) Délről és nyugatról egyaránt folyik Oroszország mozgásterének szűkítése, ami a kijevi „narancsos forradalom” után vált igazán komollyá.

08M

(0) Költségvetési hiány

(1) Az Európai Bizottság újabb megszorító intézkedésekre szólította fel Magyarországot.

(2) Ahhoz, hogy Magyarország is bevezethesse az eurót, nem lesz elég a tervezett 1000-1300 milliárd forintos kiadáscsökkentés.

(3) A Pénzügyminiszteri Tanács (ECOFIN) 2005. november 8-i ülésén a Bizottság javaslatára kimondta, hogy Magyarország továbbra sem tett hatékony lépéseket az államháztartási hiány csökkentésére.

(4) A Bizottság jelentése megállapítja, hogy Magyarország jelentősen eltér a 2005-re és 2006-ra vállalt hiánycsökkentési céloktól.

06A

(0) The constrictions of Russia's space for manoeuvre in the "near abroad" and the interests of Europe

(1) Primarily as a result of the increased activity of the United States in the post-Soviet region, the constrictions of Russia's room of manoeuvre – in terms of geostrategy – have become visible.

(2) While, with Vladimir Putin's rise to power, Russia attempted to assert its interests more effectively in the immediate foreign political region, America, too, hardened its Russia-policy accordingly.

(3a) At the beginning of his first mandate, George W. Bush listed – next to Baghdad – Russia and China as his country's potential enemies.

(3b) Following a detour involving a period of cooperation on anti-terrorism after September 11 2001, he is ostensibly returning to this orientation.

(4) The constriction of Russia's room for manoeuvre is simultaneously taking place from the south and north, which became really intense after the "orange revolution" in Kiev.

08A

(0) Fiscal deficit

(1) The European Commission called on Hungary once again to introduce austerity measures.

(2) The planned 1000-1300bn-forint reduction in expenditure will not be enough for the introduction of the euro in Hungary too.

(3) On the recommendation of the Council of Finance Ministers (ECOFIN), the Commission announced at the November 8th 2005 session that Hungary has failed yet again to implement effective measures to reduce state deficit.

(4) The report of the Commission observed that Hungary has fallen well short of the deficit reduction target undertaken for 2005-2006.

(5) Emellett a jelentés kimondja, hogy a jövő évi költségvetési törvényjavaslatban tervezett hiány a GDP 5,2%-a lesz, ám a Bizottság szerint ez sem lesz tartható a bejelentett adócsökkentések miatt.

(6) Brüsszel kifogásolta a strukturális reformok lassúságát is.

(7) Joaquín Almunia, a Bizottság pénzügyi biztosja szerint a magyar deficit egyértelműen magasabb lesz, mint amit a magyar kormány becsült.

(8) Az EU-ban kedvezőtlennek és aggasztónak tartják az utóbbi hetekben tapasztalt árfolyam-hullámzást, negatív tőzsdei fejleményeket, valamint az eurózóna irányadó kamatához viszonyított eltérést.

(9) Bár Almunia visszafogott volt a lehetséges szankciók emlegetése során, ezek alkalmazására lehetőséget ad az Európai Közösségek 1164/94. számú, ún. kohéziós rendeletének 6. pontja.

(5) Moreover, the report states that the fiscal deficit for next year, stipulated in the draft law, will reach 5.2% of the GDP, but in the view of the Commission even this level would not be sustainable in light of the announced tax reductions.

(6) Brussels criticised the slow pace of structural reforms too.

(7) The Commissioner for Finance, Joaquín Almunia opined that the Hungarian deficit will be definitely higher than that estimated by the Hungarian government.

(8) Furthermore, EU officials expressed concern with regard to the fluctuation in the rate of exchange during the past few weeks, the negative developments in the stock market, as well as the divergence from the Eurozone standard rate of interest.

(9) While Almunia showed restraint as regards the possible introduction of sanctions, Article 6 of the so-called cohesion regulation of the European Communities 1164/94 Act does provide for such measures.

3. számú függelék: A 11M–11A kódszámú szövegek címe és első mondata

11M

(0) Magyarország a parlamenti választások után

(1) Az áprilisban megtartott kétfordulós parlamenti választásokon Magyarországon ismét a két kormánypárt, a Magyar Szocialista Párt (MSZP) és a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) szerezte meg a kormányalakításhoz szükséges többséget az országgyűlésben.

11A

(0) Hungary after the parliamentary elections

(1) At the two-round parliamentary elections in April, the two governing parties, the Hungarian Socialist Party (MSZP) and the Alliance of Free Democrats, once again won the majority of mandates needed to form a government.

Kulcsszók: ismétlés, kohézió, koherencia, szövegjelentés, eltolódás, fordítási univerzálék.

A hivatkozott irodalom

BAKER, MONA 1992. In Other Words. Routledge, London.

BAKER, MONA 1993. Corpus linguistics and translation studies. Implications and applications. In: BAKER, MONA – FRANCIS, GILL – ROGNINI-BONELLI, ELENA szerk. 1993. Text and Technology. John Benjamins, Philadelphia–Amsterdam. 233–43.

- BEAUGRANDE, ROBERT DE – DRESSLER, WOLFGANG U. 1981. *Introduction to Text Linguistics*. Longman, London.
- BLUM-KULKA, SHOSHANA 1986. Shifts of cohesion and coherence in translation. In: HOUSE–BLUM-KULKA szerk. 1986: 17–35.
- BROWN, GILLIAN – YULE, GEORGE 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.
- COOK, GUY 1989. *Discourse*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ENGLUND DIMITROVA, BIRGITTA 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- GREEN, GEORGIA – MORGAN, JERRY 1981. Pragmatics, grammar, and discourse. In: PETER COLE szerk., *Radical Pragmatics*. Academic Press, New York. 167–81.
- GUTWINSKI, WALDEMAR 1976. *Cohesion in Literary Texts: A Study of Some Grammatical and Lexical Features of English Discourse*. Mouton, The Hague.
- HALLIDAY, MICHAEL A. K. 1985. *An Introduction to Functional Grammar*. Edward Arnold, London–Boston.
- HALLIDAY, MICHAEL A. K. – HASAN, RUQUAIYA 1976. *Cohesion in English*. Longman, London.
- HALLIDAY, MICHAEL A. K. – HASAN, RUQUAIYA 1989. *Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-semiotic Perspective*. Oxford University Press, Oxford–New York.
- HALLIDAY, MICHAEL A. K. – MATTHIESSEN, CHRISTIAN M. I. M. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. Arnold, London.
- HASAN, RUQUAIYA 1984. Coherence and cohesive harmony. In: JAMES FLOOD szerk., *Understanding Reading Comprehension*. International Reading Association, Delaware. 181–219.
- HATCH, EVELYN 1992. *Discourse and Language Education*. Cambridge University Press, Cambridge.
- HOEY, MICHAEL 1991. *Patterns of Lexis in Text*. Oxford University Press, Oxford.
- HOUSE, JULIANE – BLUM-KULKA, SHOSHANA szerk. 1986. *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Gunter Narr, Tübingen.
- KÁROLY, KRISZTINA 2002. *Lexical Repetition in Text*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- KLAUDY KINGA 1987. Fordítás és aktuális tagolás. *Nyelvtudományi Értekezések 123*. Akadémiai Kiadó, Bp.
- KLAUDY, KINGA 2003. *Languages in Translation*. Scholastica, Bp.
- KLAUDY KINGA 2006. Szövegszintű műveletek a fordításban. In: GALGÓCZY LÁSZLÓ – VASS LÁSZLÓ szerk., *A mondat kaland. Hetven tanulmány Békési Imre 70. születésnapjára*. JGYTF. Kiadó, Szeged. 204–11.
- KLAUDY, KINGA – KÁROLY, KRISZTINA 2000. The text-organizing function of lexical repetition in translation. In: MAEVE OLOHAN szerk., *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects*. St. Jerome, Manchester. 143–60.
- KLAUDY, KINGA – KÁROLY, KRISZTINA 2002. Lexical repetition in professional and trainees' translation. In: EVA HUNG szerk., *Teaching Translation and Interpreting 4. Building Bridges*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 99–114.

- MYERS, GREGORY 1991. Lexical cohesion and specialized knowledge in science and popular science texts. *Discourse Processes* 14: 1–26.
- NEUBERT, ALBRECHT – SHREVE, GREGORY M. 1992. *Translation as Text*. The Kent State University Press, Kent.
- REYNOLDS, DUDLEY. W. 1995. Repetition in nonnative speaker writing: More than quantity. *Studies on Second Language Acquisition* 17/2: 185–209.
- SANDERS, TED – SPOOREN, WILBERT – NOORDMAN, LEO 1992. Toward a taxonomy of coherence relations. *Discourse Processes* 15/1: 1–35.
- SHLESINGER, MIRIAM 1995. Shifts in cohesion in simultaneous interpreting. *The Translator* 1/2: 193–214.
- SNELL-HORNBY, MARY 1988. *Translation Studies: An Integrated Approach*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- THOMPSON, SUSAN 1994. Aspects of cohesion in monologue. *Applied Linguistics* 15/1: 58–75.
- TOURY, GIDEON 1986. Monitoring discourse transfer: a test-case for a developmental model of translation. In: HOUSE–BLUM-KULKA szerk. 1986: 79–95.
- TYLER, ANDREA 1995. Patterns of lexis: How much can repetition tell us about discourse coherence? Georgetown University round table on languages and linguistics. Georgetown University Press, Georgetown. 268–80.

KÁROLY KRISZTINA

Shifts of lexical repetition in Hungarian–English translation Repetition in the light of the universals of translation

This study focuses on the discursual role of repetition, exploring the relationship between shifts of lexical repetition and shifts of coherence, i.e., the way shifts in repetition patterns in text trigger coherence shifts, altering the meaning potential of translations. As repetition in translation has been hypothesized to be affected by certain universal norms of translation, the paper also offers initial data for the validation of the universals of explicitation and avoiding repetition. Lexical repetitions and their combinations among sentences are investigated using Hoey's (1991) theory, in a corpus of Hungarian news texts and their English translations. Quantitative and qualitative analyses reveal considerable shifts in repetition in translations both in terms of the frequency and the types of lexical repetitions; however, these differences are not statistically significant. Regarding the relationship between shifts of cohesion and coherence in translation, the corpus provides evidence for repetition shifts affecting the macropropositional structure of target texts, leading to so-called macropropositional shifts, as a result of which the global meaning of translations is altered compared to sources.

Keywords: repetition, cohesion, coherence, text meaning, shift, translation universals.

KRISZTINA KÁROLY